

Inägomarker – Historia, ekologi, natur- och kulturmiljövård

Anna Westin & Tommy Lennartsson
SLU Centrum för biologisk mångfald
Skötsel av kulturpräglad natur
Webinarium 4 september 2024

Jordbruksverket
Naturvårdsverket
Riksantikvarieämbetet
Skogsstyrelsen

Vägar och transporter

Odlingslandskapet har varit rikt på småbiotoper.
Samtliga var hävdade (bete, slätter)

Åkerrenar

Diken, små vattendrag

Större vattendrag

Dammar, vattensamlingar

Stränder

Block

Odlingsrösen

Stenmurar

Andra stängseltyper

Små åkerholmar

Bryn

Solitärträd och trädrader

Dungar

Gårdsmiljöer

Stigar, ägovägar

Fägator

By- och landsvägar med renar

etc

Vartofta, Västergötland 1936, AB Flyftrafik,
Västergötlands Museum

Häggum, Västergötland 1958, Björn
Allard, RAÄ kulturmiljöbild

Forsa, Hälsingland, Mårten Sjöbeck
1938, Länsmuseet Gävleborg

Tandberg fb, Dalarna, P
Winbergh 1905, Nordiska
Museet

Vallgator och ägovägar

Järvsö, Hälsingland,
Mårten Sjöbeck 1938,
Länsmuseet Gävleborg

Prästtomta, Östergötland, Björn Allard
1961, RAÄ kulturmiljöbild

Ombenning, Västmanland <1920,
Västervåla hembygdsförening

Vena, Småland, CG Rosenberg 1940-t,
RAÄ kulturmiljöbild

By- och landsvägar

Transportleder av alla slag var integrerade i landskapet.

Gemensamma drag:

- Nötta av tramp och hjul
- Dynga
- Betade
- Ibland slåtrade
- Frön transporterades av
  - Djur
  - Transporter (hö, spannmål etc)
  - Redskap
- Omgivna av artrika landskap

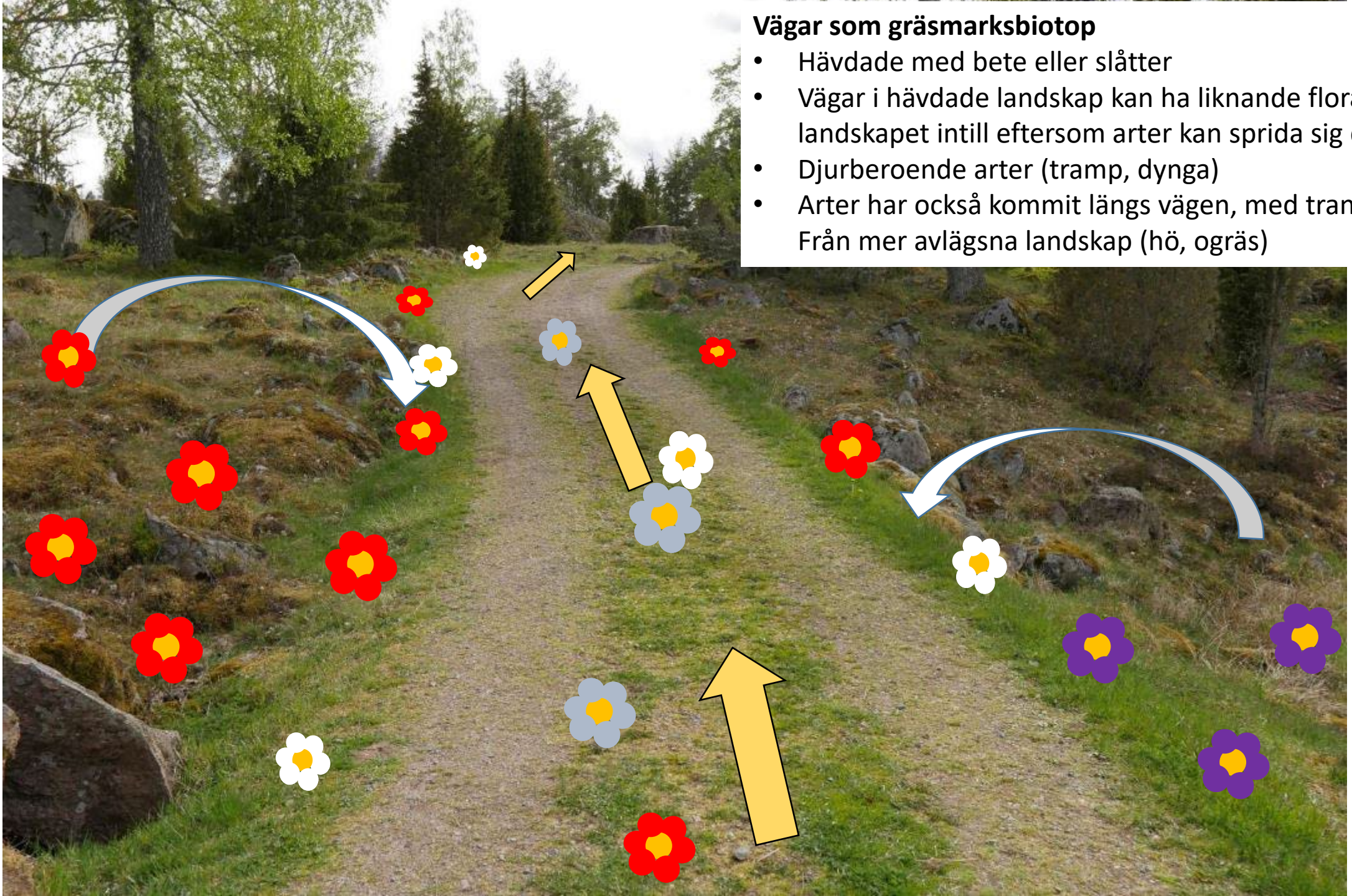
De kan innehålla ett rikt biologiskt kulturarv från landskap och aktiviteter

Vägar som gräsmarksbiotop

- Hävdade med bete eller slätter
- Vägar i hävdade landskap kan ha liknande flora som landskapet intill eftersom arter kan sprida sig dit
- Djurberoende arter (tramp, dynga)
- Arter har också kommit längs vägen, med transporter. Från mer avlägsna landskap (hö, ogräs)

Vägar som gräsmarksbiotop

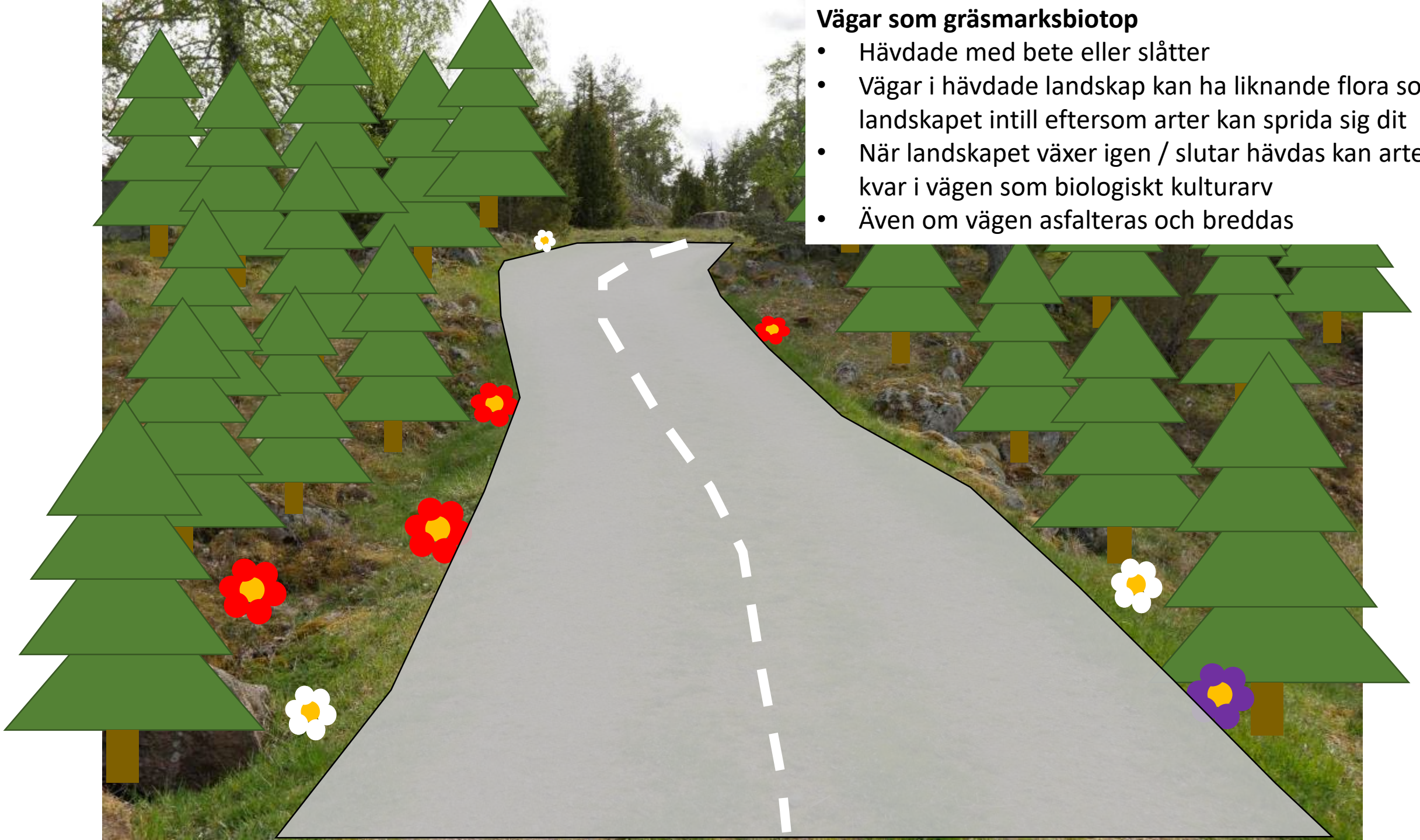
- Hävdade med bete eller slåtter
- Vägar i hävdade landskap kan ha liknande flora som landskapet intill eftersom arter kan sprida sig dit
- När landskapet växer igen / slutar hävdas kan vissa arter bli kvar i vägen som biologiskt kulturarv

Vägar som gräsmarksbiotop

- Hävdade med bete eller slätter
- Vägar i hävdade landskap kan ha liknande flora som landskapet intill eftersom arter kan sprida sig dit
- När landskapet växer igen / slutar hävdas kan arter bli kvar i vägen som biologiskt kulturarv
- Även om vägen asfalteras och breddas

Transportleder är en grupp historiska artrika biotoper

Ombenning, Västmanland <1920,
Västervåla hembygdsförening

Vägen en annan biotop idag
Men biologiskt kulturarv kan gynnas med lämplig vägkantsskötsel

Återinför viktiga
hävdkomponenter där det är
möjligt

Här: överväg betesdjur i f.d.
fägata

**Ta tillvara
vägmiljöerna i
skyddade
områden**

KR Stensjöby, Småland

Äldre vägar mer el mindre övergivna

Kan vara rika på biologiskt kulturarv och viktiga refuger för biologisk mångfald. De behöver användas extensivt, tex med trafik, ridning, vandring osv.

- Nötning (groning av nya frön)
- Hålla vägen öppen, ljus och hindra igenväxning

Ta tillvara vägmiljöerna i skyddade områden

Människans spridning av arter är en nyckelkomponent i förindustriellt jordbruk

- När hö och spannmål transporterades kunde frön trilla av och etablera sig
- Idag finns gott om ängsväxter och ogräs längs våra vägar
- Arters utbredning i landskapet beror till stor del på människospridning
- **Arters överlevnad i landskapet kräver att historisk människospridning imiteras i dagens skötsel**

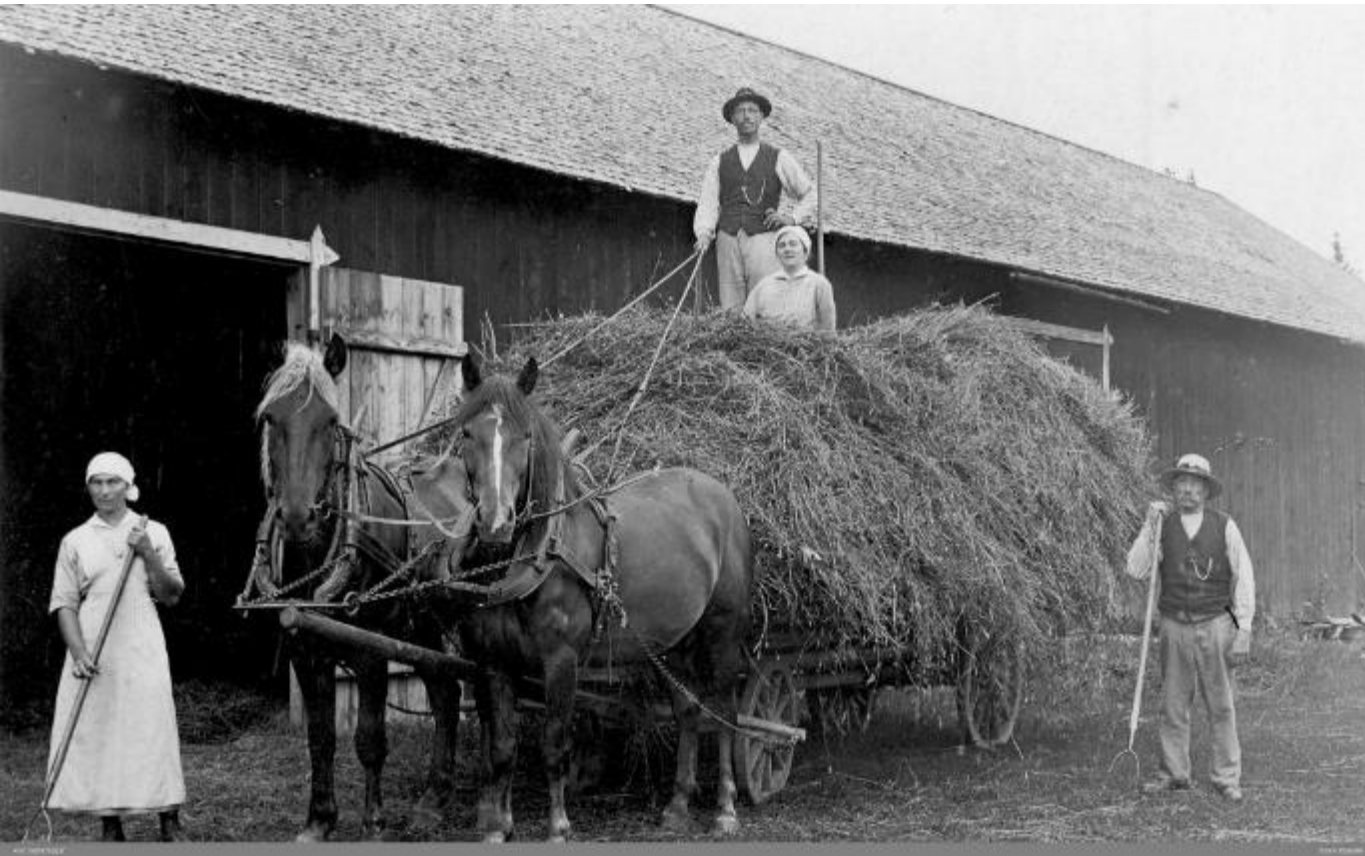

Foto: Bergström, 14

Nordiska museet

Hö användes som foder under vintern vid körslor, transporter och allt utomhusarbete som krävde dragare

H. Bergström Nordiska museet

Transporter av hö från ängar till gården Örebo stadsarkiv

Transporter var det genom landskapet var mycket omfattande

Resor vid gården Hyttbäcken södra Dalarna, under tre vintermånader 1850. Källa bondedagböcker

Januari – mars Hö togs med till hästen	
Inom gården	29
Till egna ägor längre bort (0,5-1 mil)	16
Kyrkan	14
Arbete med vägen	2
Transport av spannmål	2
Körslor/forning	6
Besök andra platser utanför gården	7
Resor till städer, varav en till Sthlm (15 mil)	11
Summa resor	87

